

10.5604/01.3001.0055.0752

**Paweł Kobes**

Collegium Witelona Uczelnia Państwowa  
Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych  
e-mail: pawel.kobes@collegiumwitelona.pl

## **Problem przemocy rówieśniczej w polskich szkołach – system przeciwdziałania zjawisku**

### **STRESZCZENIE**

Przemoc rówieśnicza w szkole nie jest zjawiskiem marginalnym, choć nikt nie mierzy skali tego zjawiska. Jednakże do przeciwdziałania jemu wymagane jest współdziałanie szkoły, rodziców oraz wyspecjalizowanych instytucji, jak np. poradnie pedagogiczno-psychologiczne. W obowiązującym stanie prawnym szkoła nie ma mocnej pozycji do tego, aby móc oddziaływać na dzieci i ich rodziców. Natomiast można odnieść wrażenie, że rodzice stoją ponad całym systemem opieki nad dziećmi, a ich udział w rozwiązywaniu problemu zależy w zasadzie od ich dobrej woli. Do tego nauczyciele, choć znają problem przemocy, to nie potrafią sobie z nim skutecznie radzić.

**Słowa kluczowe:** szkoła, przemoc, rodzice, demoralizacja.

### **Wprowadzenie**

Poza środowiskiem rodzinnym istotną rolę w procesie socjalizacji dziecka odgrywa szkoła, co jest naturalne chociażby z tego powodu, że w szkole dziecko zasadniczo spędza większość aktywności w ciągu dnia. Jednocześnie środowisko szkolne stanowi źródło wielu zagrożeń dla prawidłowego funkcjonowania dziecka. Jednym z nich jest przemoc rówieśnicza. Dlatego warto poszukać odpowiedzi na pytanie, czy szkoła jako instytucja jest zdolna do przeciwdziałania temu zjawisku, a w szczególności – czy dysponuje wystarczającymi instrumentami w tym zakresie.

### **Szkoła jako miejsce funkcjonowania dziecka**

Szkoła realizuje jednocześnie trzy podstawowe cele: po pierwsze – cel dydaktyczny, tj. dostarczanie wiedzy, kształcenie uzdolnień i zainteresowań; po drugie – cel wychowawczy, tj. przekazywanie uczniom obowiązujących w społeczeństwie norm i wartości, kształcenie umiejętności współdziałania z innymi ludźmi; po trzecie – cel opiekuńczy, tj. zabezpieczenie

prawidłowego rozwoju fizycznego, psychicznego i bezpieczeństwa dziecka, organizowanie i kierowanie jego czasem wolnym od nauki<sup>1</sup>.

Dziecko, które rozpoczyna naukę szkolną, wkracza do nowego, jeszcze nieznanego mu środowiska. W wyniku nawiązywania w szkole nowych kontaktów społecznych ulegają pewnemu rozluźnieniu więzi dziecka z rodziną. Wpływ rodziny na dziecko ma w znacznej mierze charakter spontaniczny i niezamierzony. Natomiast oddziaływanie szkoły jest zorganizowane i stanowi konsekwencję przyjętego programu pracy wychowawczej<sup>2</sup>.

W literaturze kryminologicznej, pedagogicznej i socjologicznej wskazuje się na związek pomiędzy wadliwą strukturą funkcjonowania szkoły a przestępczością nieletnich<sup>3</sup>. Do czynników, które przyczyniają się do tego, iż szkoła staje się pierwotnym źródłem zaburzeń rozwoju, należy zaliczyć przede wszystkim: nieprawidłowe warunki życia szkolnego (przeludnienie klas, złe warunki lokalowe itp.), niedostosowany do możliwości dziecka system wymagań, nieprawidłowy sposób ich realizacji, niekorzystne dla procesu dydaktyczno-wychowawczego cechy nauczyciela–wychowawcy<sup>4</sup>. Słabe przygotowanie psychologiczno-pedagogiczne nauczycieli, ich cechy osobowości, nieprawidłowe relacje z uczniami powodują, iż popełniają oni szereg błędów, które rzutują na funkcjonowanie dzieci w roli ucznia. Najczęściej są to: agresja, rygorizm połączony z obojętnością oraz ograniczanie aktywności dziecka<sup>5</sup>. Sytuacji tej sprzyja również słaba znajomość uczniów przez nauczyciela, co utrudnia lub czyni niemożliwym wczesną i skuteczną reakcję zorientowaną na prawidłowy tok postępowania ucznia w szkole<sup>6</sup>.

Zdaniem Brunona Hołysta dotychczasowy system szkolny nie wszystkim dzieciom zapewnia warunki optymalnego rozwoju. Jest on nastawiony na uczniów przeciętnych. Stąd też wszyscy uczniowie traktowani są jednakowo. W konsekwencji następuje rozbieżność pomiędzy możliwościami dziecka a wymaganiami stawianymi przez szkołę, co może powodować występowanie niepowodzeń szkolnych<sup>7</sup>.

Należy mieć na względzie fakt, że ryzyko złego dostosowania się do wymogów szkoły wzrasta, gdy dziecko wywodzi się z rodziny patologicznej, w której nie dostaje żadnego wsparcia. Atmosfera domu rodzinnego, postawy przyjmowane przez rodziców wpływają na powstanie i utrwalanie zaburzeń emocjonalnych i trudności wychowawczych ujawnianych na terenie szkoły<sup>8</sup>. Poza tym ryzyko niedostosowania szkolnego wzrasta w przypadku dzieci z obniżonym poziomem rozwoju intelektualnego lub wybitnie uzdolnionych, z zaburzeniem dynamiki procesów nerwowych (nadpobudliwość, zahamowania psychoruchowe), z nieprawidłowym rozwojem osobowości, z różnymi deficytami rozwojowymi<sup>9</sup>.

---

<sup>1</sup> D. Wójcik, *Nieprzystosowanie społeczne młodzieży. Analiza psychologiczno-kryminologiczna*, Warszawa 1984, s. 52.

<sup>2</sup> B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2001, s. 863.

<sup>3</sup> Ibidem, s. 867.

<sup>4</sup> K. Pospiszyl, E. Żabczyńska, *Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie*, Warszawa 1985, s. 104.

<sup>5</sup> K. Zajackowski, *Profilaktyka zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży*, Toruń 1999, s. 42.

<sup>6</sup> Cz. Kupisiewicz, *Niepowodzenia dydaktyczne*, Warszawa 1970, s. 183 i nast.

<sup>7</sup> B. Hołyst, *Kryminologia...*, op. cit., s. 868.

<sup>8</sup> K. Zajackowski, *Profilaktyka...*, op. cit. s. 43.

<sup>9</sup> Ibidem, s. 43.

### Szkoła jako miejsce konfliktów międzyuczniowskich

Przyjmuje się, że najważniejszym czynnikiem generującym konflikty pomiędzy uczniami są negatywne stosunki koleżeńskie panujące w klasach. Złe relacje między dziećmi, brak poczucia bezpieczeństwa, podziały na wrogie podgrupy, odrzucanie jednostek, zamieszanie i brak skoncentrowania na lekcjach lub nieodpowiednie normy dotyczące traktowania innych osób będą sprzyjać występowaniu przemocy<sup>10</sup>. Ponadto bardzo często źródłem konfliktu pomiędzy uczniami jest odkrycie przez dziecko, że grupa kolegów jest wewnątrznie zróżnicowana, że pragnienie dominacji i spór oraz rywalizacja, a i współdziałanie, są głównymi wyznacznikami codziennych uczniowskich zachowań. Jeżeli dodatkowo taka rywalizacja jest jeszcze wzmacniana poprzez system pracy szkoły, tworzenie przez nauczycieli hierarchii uczniowskich i list rankingowych „od najlepszych do najgorszych”, upowszechnianie kultury wyścigu po sukces i rezygnacja ze strategii „uczenia się na własnych błędach”, to pobyt dziecka w szkole staje się bezustannym pasmem konfliktów<sup>11</sup>. Z drugiej strony należy zauważyć, że konflikt jest wpisany w życie każdego człowieka, ponieważ występuje on we wszystkich sferach życia społecznego<sup>12</sup>. Ważne jest tylko, aby umieć go właściwie rozwiązywać, do czego szkoła także powinna przygotowywać uczniów.

Mówiąc o roli szkoły w procesie rozwoju karier przestępczych dzieci, nie wolno pominąć tzw. „drugiego życia” szkoły, czyli przemocy uczniów starszych klas względem uczniów klas pierwszych.

„Drugie życie” szkoły to jeden z nieformalnych przejawów w jej funkcjonowaniu. Posiada ono bardzo ścisły związek z przemocą i agresją, która coraz częściej występuje w polskiej szkole. Anna Leszczyńska definiuje je jako rytuał przyjmowania pierwszoklasistów – „kotów” – do społeczności uczniowskiej przez uczniów klas starszych w nieformalny sposób, często przy użyciu siły i przemocy<sup>13</sup>. Inne formy działań utrudniających przystosowanie młodszemu rocznikowi to: zabieranie pieniędzy, śniadań, biżuterii, a nawet garderoby; wysyłanie po zakupy, dawanie drobnych kwot pieniędzy na papierosy z rozkazem przyniesienia reszty; odurzenie „fenolką”, czyli zamknięcie w ubikacji po wypełnieniu muszli i zepsuciu spłuczki; niewypuszczenie „w razie potrzeby” do toalety młodszych uczniów; zmuszanie do wypijania moczu; zmuszanie do rozbierania się; zmuszanie do odśpiewania odpowiednich hymnów przed portretami znanych postaci historycznych, często też przed wypiętymi obnażonymi pośladkami; zmuszanie do całowania stóp i innych części ciała, co ma stanowić symbol posłuszeństwa i poddaństwa oraz wiele innych sytuacyjno-okolicznościowych poczynań<sup>14</sup>. Mechanizmy „drugiego życia” tkwią między innymi w psychice ucznia, który być może pragnie wynagrodzić sobie niepowodzenia szkolne

<sup>10</sup> J. Węgrzynowska, *Profilaktyka agresji i przemocy rówieśniczej w klasie*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2021, s. 1.

<sup>11</sup> K. Polak, *Uczeń w sytuacji konfliktów szkolnych* [w:] *Sytuacje konfliktu w środowisku rodzinnym, szkolnym i rówieśniczym: jak sobie radzą z nimi dzieci i młodzież?*, red. D. Borecka-Biernat, Warszawa 2010, s. 28 i nast.

<sup>12</sup> Zob. szerzej: H. Gasik, *Metody rozwiązywania sytuacji konfliktowych w szkole*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa, s. 1.

<sup>13</sup> A. Leszczyńska, „Drugie życie szkoły” – przemoc czy szkolny rytuał? Uwagi pedagoga [w:] *Przemoc dzieci i młodzieży*, red. J. Papież, A. Plukis, Toruń 2000, s. 320.

<sup>14</sup> T. Sołtysiak, J. Mąka, *Drugie życie w szkołach ponadpodstawowych, czyli utrudnienia adaptacyjne*

na innej płaszczyźnie<sup>15</sup>. Grupy uczniów „tępiących koty” aktywizują swoją działalność w pierwszych miesiącach nowego roku szkolnego. Jest to bowiem okres wzmożonego znęcania się nad młodszymi kolegami<sup>16</sup>. Rekrutacja do grup „tępiących koty” przebiegać może różnie. Najczęściej dostają się do nich osoby cechujące się brutalnością, agresją i wulgaryzmem. Także istotne jest to, aby osoba chcąc dołączyć do takiej podkultury, wykonała polecenie, które związane jest z utrudnieniem funkcjonowania innych uczniów w szkole<sup>17</sup>.

### Konflikty rówieśnicze w cyberprzestrzeni

Z punktu widzenia przemocy rówieśniczej w szkołach bardzo istotnym problem jest przemoc występująca w cyberprzestrzeni. Niestety w nieustrukturyzowanych wywiadach ustnych nauczyciele pomijają ten problem, wskazując, że występuje on poza szkołą. Z takim stanowiskiem trudno się zgodzić, ponieważ dzieci łączą się w cyberprzestrzeni w różne grupy przede wszystkim z uwagi na wspólne środowisko szkolne, uczęszczanie do wspólnej klasy itp.

Bardzo ciekawe wyniki badań zostały zaprezentowane w Raporcie<sup>18</sup> dotyczącym potrzeb edukacyjnych w zakresie przemocy w cyberprzestrzeni.

Badania zostały przeprowadzone na łącznej grupie 4 tys. osób, wśród których byli uczniowie szkół podstawowych klas 7–8, kadra pedagogiczna oraz zainteresowani rodzice. Z przeprowadzonych badań wynika, że dzieci nie rozmawiają z rodzicami o swojej aktywności w Internecie. Jedynie 8% uczniów często porusza ten temat z rodzicami. Podczas warsztatów prowadzonych w ramach projektów uczniowie wskazywali, że to oni są dla rodziców przewodnikami w świecie wirtualnym, dlatego rodzice nie mogą być dla nich autorytetem w omawianym zakresie. Uczniowie mają poczucie, że rodzice nie rozumieją ich problemów i z tego powodu czują się osamotnieni<sup>19</sup>.

Na pytanie, czy rodzice wiedzą, co ich dzieci robią w Internecie, uczniowie wskazali w 59%, że tak lub raczej tak. Natomiast prawie połowa uczniów deklaruje, że rodzice raczej nie wiedzą, co ich dzieci robią w Internecie. Wyniki badań pokazały, że rodzice nie znają gier, w które grają ich dzieci, youtuberów, których oglądają. Nie dysponują również wystarczającą wiedzą na temat zagrożeń, jakie wiążą się z funkcjonowaniem w cyberprzestrzeni<sup>20</sup>.

Również edukacja szkolna w zakresie cyberprzemocy i cyberbezpieczeństwa nie jest wystarczająca. 45% uczniów wskazało, że zajęcia ze wskazanych problemów odbywają się bardzo rzadko, natomiast 17,8% wskazało, że takie zajęcia w ogóle nie mają miejsca. Jedynie 3% respondentów wskazało, że zajęcia ze wspomnianych tematów realizowane są często, z kolei w opinii blisko 34% uczniów – raz na jakiś czas<sup>21</sup>.

---

*uczniów młodszych roczników (podkultura kotów) [w:] Młodzież a współczesne dewiacje i patologie społeczne*, red. S. Kawula, H. Machel, s. 98–99.

<sup>15</sup> A. Leszczyńska, „Drugie życie szkoły”..., op. cit., s. 322.

<sup>16</sup> Ibidem, s. 322.

<sup>17</sup> Ibidem, s. 322.

<sup>18</sup> *Ogarnij Hejt. Raport z Projektu*, Instytut Polska Przyszłości im. Stanisława Lema, Warszawa 2022.

<sup>19</sup> Ibidem, s. 5.

<sup>20</sup> Ibidem, s. 6.

<sup>21</sup> Ibidem, s. 7.

Jednakże jedynie 31% badanych wskazuje na konieczność podejmowania takich tematów w trakcie zajęć szkolnych. Odmiennego zdania jest 16% respondentów, którzy nie widzą takiej potrzeby, natomiast aż 45% pytanym nie jest w stanie stwierdzić, czy istnieje potrzeba podejmowania na zajęciach tematów z zakresu cyberbezpieczeństwa<sup>22</sup>.

W dalszej kolejności uczniowie zostali zapytani, czy spotkali się w szkole z choć jednym przejawem przemocy w postaci: wyzywania, ośmieszania, poniżania, podszywania się pod inną osobę, robienia kompromitujących zdjęć lub filmów, straszenia, szantażowania. Zdecydowana większość uczniów spotkała się z ww. formami przemocy. Najczęściej spośród nich były wskazywane: wyzywanie, ośmieszanie, poniżanie, a także straszenie i podszywanie się pod kogoś innego<sup>23</sup>.

### **Skala zjawiska konfliktów rówieśniczych w szkołach**

Analizując problem konfliktów rówieśniczych w szkole, należy w pierwszym rzędzie poznać skalę tego zjawiska, co nie jest łatwe, ponieważ w istocie nie gromadzi się w tym zakresie danych. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że szkoły nie mają obowiązku prowadzić bazy danych na temat zachowań agresywnych uczniów ani innych form negatywnych zachowań w szkole. Ministerstwo Edukacji Narodowej (a wcześniej Ministerstwo Nauki i Edukacji) nie stworzyło w tym zakresie żadnych jasnych procedur. Dyrektorzy szkół przekazują uzyskane od pedagogów szkolnych lub nauczycieli informacje kuratorom oświaty, ale bez jakiegokolwiek formalnej ich kategoryzacji. Na skierowane przeze mnie zapytanie Ośrodek Rozwoju Edukacji, podlegający Ministerstwu Edukacji Narodowej, wskazał, że nie posiada danych dotyczących form przemocy rówieśniczej w szkołach. Również Komenda Główna Policji (dalej KGP) nie dysponuje odrębnymi danymi na temat zachowań agresywnych w szkołach. Oznacza to, że udostępnione mi dane przez KGP nie wyczerpują całościowo swoim zakresem przedmiotowym zakresu informacyjnego zasugerowanego w podaniu, jakkolwiek pokrywają się z nim w znacznym stopniu<sup>24</sup>.

<sup>22</sup> Ibidem, s. 8.

<sup>23</sup> Ibidem, s. 9.

<sup>24</sup> W informacji otrzymanej z KGP pojawiła się m.in. taka treść: „Na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 sierpnia 2013 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2014 (Dz. U. 2013 r. poz. 1159), Ministerstwo Sprawiedliwości zostało zobowiązane do gromadzenia i przekazywania danych o osobach nieletnich i ich czynach karalnych jako organ mający informację o całości zagadnienia. W związku z ww. stanem prawnym Policja gromadzi informacje o osobach nieletnich i ich czynach wyłącznie po uzyskaniu informacji o zakończeniu przez sąd postępowania w sprawach nieletnich. Należy nadmienić, że żaden przepis nie określa obowiązku przekazywania przez sądy rozpatrujące sprawy nieletnich zwrotnej informacji do Policji, za czym należy przyjąć, że przestępstwa nieletnich stwierdzone przez Policję zawierają czyny karalne, ale tylko jako fragment całości zagadnienia”.

Tabela. Czyny karalne popełnione przez uczniów szkół podstawowych, średnich i zawodowych w latach 2017–2022

| Rodzaj zachowania                                     | 2017 | 2018 | 2019 | 2020 | 2021 | 2022<br>(I–VIII) |
|-------------------------------------------------------|------|------|------|------|------|------------------|
| Bójka i pobicie                                       | 167  | 128  | 112  | 87   | 75   | 54               |
| Kradzież z włamaniem                                  | 81   | 184  | 60   | 37   | 34   | 13               |
| Kradzież cudzej rzeczy                                | 152  | 133  | 97   | 65   | 52   | 45               |
| Rozbój, kradzież rozbójnicza i wymuszenie rozbójnicze | 581  | 352  | 303  | 173  | 100  | 119              |
| Uszkodzenie rzeczy                                    | 117  | 100  | 115  | 72   | 92   | 65               |
| Uszczerbek na zdrowiu                                 | 432  | 376  | 350  | 282  | 178  | 138              |
| Zgwałcenie                                            | 14   | 13   | 14   | 6    | 2    | 2                |
| Zabójstwo                                             | 1    | 0    | 1    | 0    | 0    | 0                |
| Ustawa o narkomanii                                   | 188  | 203  | 162  | 182  | 106  | 88               |
| Przestępstwa przeciwko funkcjonariuszowi publicznemu  | 615  | 527  | 610  | 348  | 230  | 257              |
| Razem                                                 | 3586 | 3139 | 2876 | 1971 | 1425 | 1220             |

Źródło: Biuro Kadr, Szkoleń i Obsługi Prawnej Komendy Głównej Policji.

Powyższe zestawienie obejmuje zachowania dzieci – uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych, które ukończyły 13 lat, a nie ukończyły 17 lat. Wynika z niego, że wśród zachowań wypełniających znamiona czynów karalnych dominują kradzieże, kradzieże rozbójnicze i wymuszania rozbójnicze oraz uszczerbki na zdrowiu. Niestety z przekazanych przez KGP informacji nie wiadomo, ile z tych zachowań zostało popełnionych w szkołach.

Mając powyższe na uwadze, należy stworzyć w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa bazę danych rejestrujących zarówno zachowania agresywne uczniów, jak również inne formy nagannych zachowań, a także określić zasady zgłaszania takich przypadków z wyszczególnieniem wieku uczniów, płci, charakteru zachowania, rodzaju szkoły. Zgromadzenie tych danych umożliwi nie tylko poznanie skali zjawiska konfliktów rówieśniczych, ale również stworzy możliwość zoptymalizowania programów profilaktycznych prowadzonych w szkołach oraz szkolenia nauczycieli w zakresie rozwiązywania dominujących problemów w szkołach.

### Kompetencje dyrektora szkoły na gruncie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

W kontekście rozważań nad problemem konfliktów rówieśniczych w szkole warto zaznaczyć, że ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich<sup>25</sup> (dalej u.w.r.n.) wyposaża dyrektora szkoły w kompetencję do nakładania na uczniów środków oddziaływania wychowawczego.

<sup>25</sup> Dz. U. z 2022 r., poz. 1700.

W przypadku gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego na terenie szkoły lub w związku z realizacją obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, dyrektor może zastosować środek oddziaływania wychowawczego w postaci pouczenia, ostrzeżenia ustnego albo ostrzeżenia na piśmie, przeproszenia pokrzywdzonego, przywrócenia stanu poprzedniego lub wykonania określonych prac porządkowych na rzecz szkoły (art. 4 ust. 4 u.w.r.n.). Wymieniony katalog środków ma charakter zamknięty, co oznacza, że u.w.r.n. nie daje dyrektorowi podstaw do stosowania innych środków oddziaływania wskazanych w tej ustawie<sup>26</sup>. Z literalnego brzmienia przepisu wynika, że dyrektor może nałożyć tylko jeden środek ze wskazanego katalogu.

Nałożenie na ucznia wskazanych wyżej środków jest możliwe po spełnieniu kilku przesłanek. Pierwsza z nich dotyczy wieku ucznia. Otóż z uwagi na to, że przepisy omawianej ustawy w zakresie postępowania w sprawie o demoralizację stosuje się wobec osób, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie (art. 1 ust. 1 pkt 1 u.w.r.n.), dyrektor może skorzystać z przyznanej mu kompetencji w stosunku do ucznia, który ukończył 10 lat, a nie ukończył jeszcze lat 18.

Druga przesłanka wymaga tego, aby dyrektor szkoły uzyskał zgodę rodziców nieletniego albo jego opiekuna prawnego oraz nieletniego. Choć wskazany przepis wymaga również zgody nieletniego, pozostaje pytanie, co zrobić w sytuacji, gdy nieletni zgody tej nie wyrazi. Czy rzeczywiście nieletni musi wyrazić zgodę na to, aby dyrektor szkoły mógł wobec niego zastosować wymienione wyżej środki oddziaływania wychowawczego? Wydaje się, że w przypadku gdy rodzic wyrazi zgodę na nałożenie przez dyrektora szkoły środka wychowawczego, a uczeń nie wyraziłby na to zgody, wówczas dyrektor nie może nałożyć na nieletniego wskazanego w tym przepisie środka wychowawczego<sup>27</sup>. Wydaje się, że omawiana instytucja dająca *de iure* dyrektorowi szkoły większe możliwości oddziaływania na nieletnich, *de facto* będzie miała bardzo ograniczone znaczenie. Trudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, w której młody człowiek, o nieukształtowanym jeszcze systemie wartości i neutralnych zasadach współżycia społecznego dobrowolnie poddałby się obowiązkom w ramach oddziaływań wychowawczych podejmowanych przez dyrektora. Dlatego z punktu widzenia spełnienia omawianych przesłanek dla zastosowania wspomnianych wcześniej środków oddziaływania wychowawczego wystarczyłaby zgoda rodziców lub opiekuna prawnego. Rodzic jako przedstawiciel ustawowy rozstrzyga w ramach przyznanej mu władzy rodzicielskiej o tym, czy dyrektor może zastosować środki oddziaływania wychowawczego czy też nie. Natomiast niewątpliwie dyrektor powinien wysłuchać w tej kwestii samego ucznia, co jest warunkiem koniecznym do skorzystania z przyznanej dyrektorowi omawianej kompetencji.

Brak zgody ucznia, a jedynie konieczność wysłuchania jego opinii wydawałoby się wystarczające także z faktu, że zastosowanie środka oddziaływania wychowawczego nie wyłącza możliwości zastosowania kary przewidzianej w statucie szkoły. Kary porządkowe określone w aktach szkoły wewnętrznie obowiązujących nie przewidują zgody ucznia na ich zastosowanie.

Dyrektor powinien wykorzystać przyznaną mu kompetencję w zakresie nakładania na uczniów wskazanych środków do tzw. „pedagogizacji” jego rodziców. Konieczność

<sup>26</sup> Por. P. Kobes, *Gesetz über Unterstützung und Resozialisierung von Jugendlichen – allgemeine Grundsätze*, „Deutsch-Polnische Juristen-Zeitschrift” 2022, nr 1–2, s. 35.

<sup>27</sup> Zob. szerzej: V. Konarska-Wrzosek [w:] *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. V. P. Górecki, P. Kobes, V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2023, s. 60–61.

uzyskania ich zgody na zastosowania środka wychowawczego jest okazją do przekazania rodzicom informacji na jego temat, a także uświadamiania ich o potrzebie głębszego zaangażowania w proces wychowawczy dziecka.

W kontekście omawianego przepisu warto rozważyć, czy możliwość zastosowania przez dyrektora środka oddziaływania wychowawczego powinna być uzależniona od zgody rodziców lub opiekuna prawnego. Wydaje się, że konieczność uzyskania takiej zgody w wielu przypadkach będzie trudne, co czyni bardzo ograniczoną możliwość korzystania z omawianej instytucji. Dlatego *de lege ferenda* należy postulować zmianę omawianego przepisu w kierunku uzyskania jedynie zgody rodziców lub opiekuna przed zastosowaniem określonego środka.

### Nadzór pedagogiczny kuratora oświaty nad szkołami

Z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania szkoły ważnym elementem jest nadzór pedagogiczny sprawowany przez kuratora oświaty. Zadania i formy sprawowania przez kuratorów nadzoru pedagogicznego określa Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe<sup>28</sup> (dalej u.p.o.).

Nadzór pedagogiczny polega na: 1) obserwowaniu, analizowaniu i ocenianiu przebiegu procesów kształcenia i wychowania oraz efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkół i placówek; 2) ocenianiu stanu i warunków działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkół i placówek; 3) udzielaniu pomocy szkołom i placówkom, a także nauczycielom w wykonywaniu ich zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych; 4) inspirowaniu nauczycieli do poprawy istniejących lub wdrożenia nowych rozwiązań w procesie kształcenia, przy zastosowaniu innowacyjnych działań programowych, organizacyjnych lub metodycznych, których celem jest rozwijanie kompetencji uczniów (art. 55 ust. 1. u.p.o.).

Nadzorowi podlega w szczególności: 1) posiadanie przez nauczycieli wymaganych kwalifikacji do prowadzenia przydzielonych im zajęć; 2) realizacja podstaw programowych i ramowych planów nauczania; 3) przestrzeganie zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów oraz przeprowadzania egzaminów, a także przestrzeganie przepisów dotyczących obowiązku szkolnego oraz obowiązku nauki; 4) przestrzeganie statutu szkoły lub placówki; 5) przestrzeganie praw dziecka i praw ucznia oraz upowszechnianie wiedzy o tych prawach; 6) zapewnienie uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki (art. 55 ust. 2. u.p.o.).

Choć w zakresie zadań realizowanych przez kuratoria oświaty leży udzielanie szkołom lub nauczycielom wsparcia w wykonywaniu przez nich zadań wychowawczych, to w praktyce ta kompetencja realizowana jest poprzez organizowanie szkoleń metodycznych, które nie są często zamawiane przez szkoły. Z informacji uzyskanych w drodze nieustrukturyzowanego wywiadu ustnego z przedstawicielami kuratoriów oświaty odpowiadającymi za nadzór pedagogiczny wynika, że kuratoria oświaty nie gromadzą także jakiegokolwiek informacji o przemocy i konfliktach rówieśniczych w szkołach. Tym samym rola kuratora oświaty w przeciwdziałaniu przemocy na terenie podległych mu szkół jest marginalna.

<sup>28</sup> Dz. U. z 2021 r. poz. 1082, t.j.

### **Problemy szkół we współpracy z sądem rodzinnym, z instytucjami wspierającymi dzieci i rodzinę**

W kontekście przeciwdziałania przemocy dzieci w szkołach ważnym elementem jest współpraca szkoły m.in. z sądem rodzinnym. Jednakże współpraca ta w obecnym stanie prawnym wymaga znacznych korekt. Świadczy o tym m.in. fakt, że dyrektor szkoły ma prawo zwrócić się do sądu rodzinnego z wnioskiem o zbadanie sytuacji rodzinnej dziecka wykazującego przejawy demoralizacji lub inne symptomy świadczące o tym, że w jego rodzinie mogą zachodzić procesy, które negatywnie odbijają się na zachowaniu lub postawie dziecka. W tym celu sąd rodzinny często korzysta z pomocy rodzinnego kuratora sądowego. Następnie na podstawie sporządzonego wywiadu środowiskowego kurator przekazuje sądowi informację o sytuacji rodzinnej dziecka. Niestety dyrektor szkoły nie ma możliwości zapoznania się z tymi informacjami i w zasadzie problem pozostaje nierozwiązany. Bardzo często sąd rodzinny kończy procedurę na sporządzeniu wywiadu przez kuratora rodzinnego. Wydaje się, że skoro dyrektor szkoły na podstawie wiarygodnych przesłanek kieruje wniosek do sądu o zbadanie sytuacji rodzinnej dziecka, to powinien – jako organ inicjujący postępowanie – otrzymać informację zwrotną. Należy w tym miejscu wskazać, że brak takiej informacji bardzo utrudnia szkole podjęcie właściwych działań mających na celu pomoc dziecku w prawidłowym funkcjonowaniu w szkole poprzez m.in. uczulenie wychowawcy na problemy rodzinne dziecka lub podjęcie właściwych oddziaływań przez szkolnego psychologa.

Innym problem wymagającym rozwiązania jest współpraca szkoły z poradnią psychologiczno-pedagogiczną.

Otóż w systemie przeciwdziałania zachowaniom patologicznym w szkołach, w tym konfliktom rówieśniczym, bardzo ważne miejsce odgrywają publiczne poradnie psychologiczno-zawodowe (dalej „poradnie”), których zakres zadań jest określony w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych<sup>29</sup> (dalej rozp.p.p.).

Publiczne poradnie udzielają dzieciom, od momentu urodzenia, i młodzieży pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu, udzielają rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej związanej z wychowywaniem i kształceniem dzieci i młodzieży, a także wspomagają przedszkola, szkoły i placówki w zakresie realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych (§ 1. rozp.p.p.).

Poradnia realizuje zadania, współdziałając także z innymi poradniami, placówkami doskonalenia nauczycieli i bibliotekami pedagogicznymi oraz organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami świadczącymi poradnictwo i pomoc dzieciom i młodzieży oraz rodzicom i nauczycielom (§ 16. rozp.p.p.).

Do zadań poradni należy: diagnozowanie dzieci i młodzieży; udzielanie dzieciom i młodzieży oraz rodzicom bezpośredniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej; realizowanie zadań profilaktycznych oraz wspierających wychowawczą i edukacyjną funkcję przedszkola, szkoły i placówki, w tym wspieranie nauczycieli w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych; organizowanie i prowadzenie wspomagania przedszkoli, szkół

---

<sup>29</sup> Dz. U. 2013 poz. 199.

i placówek w zakresie realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych (§2 rozp.p.p.).

Diagnozowanie dzieci i młodzieży jest prowadzone w szczególności w celu określenia indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży, wyjaśnienia mechanizmów ich funkcjonowania w odniesieniu do zgłaszanego problemu oraz wskazania sposobu rozwiązania tego problemu. Efektem diagnozowania dzieci i młodzieży jest w szczególności wydanie opinii; wydanie orzeczenia o potrzebie: kształcenia specjalnego, zajęć rewalidacyjno-wychowawczych, indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego lub indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży; objęcie dzieci i młodzieży albo dzieci i młodzieży oraz rodziców bezpośrednią pomocą psychologiczno-pedagogiczną; wspomaganie nauczycieli w zakresie pracy z dziećmi i młodzieżą oraz rodzicami (§3 rozp.p.p.).

Poradnia może wydawać opinie także w innych sprawach związanych z kształceniem i wychowaniem dzieci i młodzieży (§4 rozp.p.p.).

Poradnia wydaje opinię na piśmie wniosek rodzica dziecka albo pełnoletniego ucznia, którego dotyczy opinia, w terminie nie dłuższym niż 30 dni, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach w terminie nie dłuższym niż 60 dni, od dnia złożenia wniosku. Wniosek powinien zawierać uzasadnienie (§ 5 ust. 1. rozp.p.p.).

W ramach współpracy szkoły z poradnią dyrektor szkoły może m.in. zwrócić się z wnioskiem do poradni o wydanie opinii nt. dziecka, choć w praktyce to rodzice najczęściej inicjują współpracę z poradnią. Problem pojawia się wówczas, gdy dyrektor szkoły lub rodzice wnioskuje o przeprowadzenie diagnozy wobec dziecka, ponieważ szkoła nie ma możliwości zapoznania się z jej treścią, jeżeli rodzice nie dostarczą dokumentacji szkole. Zatem również i w tym przypadku szkoła nie ma możliwości zaznajomienia się z sytuacją dziecka, co uniemożliwia podjęcie właściwych oddziaływań korekcyjnych przez szkołę, jeżeli wystąpi taka potrzeba.

W omawianym kontekście warto wskazać także problem na linii poradnia–rodzice dziecka. Otóż w sytuacji zdiagnozowanego problemu u dziecka poradnia proponuje określone zajęcia służące zniwelowaniu problemu. Jednakże to, czy dziecko będzie uczęszczało na takie zajęcia, zależy od rodzica. Z nieustrukturyzowanych wywiadów z pracownikami poradni wynika, że nawet gdy dziecko zacznie uczęszczać na zajęcia, to w każdym czasie rodzic może podjąć decyzję o ich przerwaniu.

### Wnioski końcowe

Podsumowując rozważania na temat przemocy rówieśniczej w przestrzeni szkolnej, należy stwierdzić, że choć skala tego zjawiska nie jest znana, nauczyciele znają zjawisko, ale nie mają wystarczających kompetencji, by na nie reagować. Mają świadomość słabszej pozycji wobec rodziców, której towarzyszy brak poczucia wsparcia ze strony kuratorów oświaty. W tym kontekście należy zauważyć, że szkoła nie ma skutecznych możliwości oddziaływania na rodziców dzieci sprawiających problemy wychowawcze. Nawet możliwość oddziaływania, którą daje dyrektorowi szkoły ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, zależna jest od zgody rodziców dziecka. Podobnie bardzo autonomiczna pozycja rodziców zarysowana jest w relacjach pomiędzy nimi a poradniami pedagogiczno-psychologicznymi.

Dlatego ze względu na powyższe należy m.in. wprowadzić system monitorowania zjawisk przemocy, a także innych zachowań dewiacyjnych wśród dzieci w szkole. System ten

miałby na celu ustalenie zarówno skali zjawiska, jak również zdefiniowanie form patologicznych zachowań, aby można było opracować i wdrożyć właściwe programy profilaktyczne. Ponadto należy rozważyć zmianę przepisu art. 4 ust. 4 u.w.r.n. w kontekście odebrania rodzicom i dzieciom zgody na zastosowanie przez dyrektora szkoły środków wychowawczych i przyznania im uprawnienia do wyrażenia stanowiska w tym względzie. Oprócz tego należy rozważyć przyznanie dyrektorowi szkoły uprawnienia do zapoznania się z dokumentacją sądu rodzinnego na temat sytuacji rodzinnej dziecka, jeżeli to dyrektor zainicjował wszczęcie postępowania. Podobnie należy wyposażać dyrektora szkoły w uprawnienie do wglądu do dokumentacji sporządzonej przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

## Bibliografia

- Gasik H., *Metody rozwiązywania sytuacji konfliktowych w szkole*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa.
- Hołyst B., *Kryminologia*, Warszawa 2001.
- Kobes P., *Gesetz über Unterstützung und Resozialisierung von Jugendlichen – allgemeine Grundsätze*, „Deutsch-Polnische Juristen-Zeitschrift“ 2022, nr 1–2.
- Konarska-Wrzosek V. [w:] *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, red. V.P. Górecki, P. Kobes, V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2023.
- Kupisiewicz Cz., *Niepowodzenia dydaktyczne*, Warszawa 1070.
- Leszczyńska A., „Drugie życie szkoły” – przemoc czy szkolny rytuał? Uwagi pedagoga, [w:] *Przemoc dzieci i młodzieży*, red. J. Papież, A. Plukis, Toruń 2000.
- Ogarnij Hejt. *Raport z Projektu*, Instytut Polska Przyszłości im. Stanisława Lema, Warszawa 2022.
- Polak K., *Uczeń w sytuacji konfliktów szkolnych* [w:] *Sytuacje konfliktu w środowisku rodzinnym, szkolnym i rówieśniczym: jak sobie radzą z nimi dzieci i młodzież?* red. D. Borecka-Biernat, Warszawa 2010.
- Pospiszyl K., Żabczyńska E., *Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie*, Warszawa 1985.
- Węgrzynowska J., *Profilaktyka agresji i przemocy rówieśniczej w klasie*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2021.
- Sołtysiak T., Mąka J., *Drugie życie w szkołach ponadpodstawowych, czyli utrudnienia adaptacyjne uczniów młodszych roczników (podkultura kotów)* [w:] *Młodzież a współczesne dewiacje i patologie społeczne. Diagnoza – profilaktyka – resocjalizacja*, red. S. Kawula, H. Machel, Toruń 2000.
- Wójcik D., *Nieprzystosowanie społeczne młodzieży. Analiza psychologiczno-kryminologiczna*, Warszawa 1984.
- Zajackowski K., *Profilaktyka zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży*, Toruń 1999.

**SUMMARY**

Paweł Kobes

**The problem of peer violence in Polish schools –  
a system for counteracting the phenomenon**

Peer violence at school is not considered marginal, although no one measures the scale of this phenomenon. However, counteracting it requires cooperation between the school, parents and specialist institutions, such as educational and psychological clinics. Under the current legal regulations, the school does not enjoy a position which is strong enough to influence children and their parents. On the other hand, one may get the impression that parents stand above the entire childcare system, and their participation in the problem solving process depends basically on their good will. In addition, even though teachers are familiar with the problem of violence, they are unable to deal with it effectively.

**Key words:** school, peer violence, parents, demoralisation.

Data wpływu artykułu: 10.01.2023 r.

Data akceptacji artykułu: 10.02.2025 r.